

FERİDUN AHMED BEY'İN NÜZHET-İ ESRÂR'INDA BUDİN BEYLERBEYİ SOKOLLU MUSTAFA PAŞA

GOVERNOR OF BUDIN PROVINCE SOKOLLU MUSTAFA PASHA IN THE
NÜZHET-İ ESRÂR OF FERİDUN AHMED BEY

FATİH BAYRAM*

ABSTRACT

The Ottoman rule in Budin began in the year 1541 and lasted until 1686. The first governor (beylerbeyi) of Budin was Uzun Süleyman Paşa, who was of Hungarian origin. The last one was Abdurrahman Abdi Paşa (d. 1686). Between Süleyman Paşa and Abdi Paşa, there were seventy three persons who served as the governor of Budin province. Among them was Sokollu Mustafa Paşa (d. 1578), who occupies a significant place in terms of not only for his longest tenure but also for his immense building activity in the province. Mustafa Paşa, who was the cousin of the Grand Vizier Sokollu Mehmed Paşa (1564-1579), served as the governor of Budin province between the years 1566 and 1578.

Another protégé of the Grand Vizier was Feridun Ahmed Bey (d. 1583), who was the secretary of Sokollu Mehmed Paşa during the Szigetvár campaign (1566). Feridun Bey's work entitled *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* (the *Pleasure Ride of the Secrets of Outstanding Men from the News of the Szigetvár Campaign*) of is a chronicle about Süleyman the Magnificent (1520-1566)'s last campaign. Nevertheless, this work also contains important details about the first two years of Selim II (1566-1574)'s reign. Feridun Bey completed *Nüzhet-i Esrâr*, the main aim of which is to exalt the name of Sokollu Mehmed Paşa, on 1 January 1569. One of the section of the *Nüzhet* is related to the correspondence of Sokollu Mustafa Paşa as the governor of Buda with the Habsburg emperor Maximilian II (r. 1564-1576). According to Feridun Bey, Mustafa Paşa was the best governor of Budin ever seen. The name of Sokollu Mustafa Pasha is also exalted in the *Nüzhet* in a mysterious way.

Keywords: Budin, Feridun Ahmed Bey, Hungary, Szigetvár campaign, Sokollu Mustafa Pasha

ÖZ

Budin'de Osmanlı idaresi 1541'de başlamış ve 1686 yılına kadar devam etmişti. Budin'in ilk beylerbeyi aslen Macar olan Uzun Süleyman Paşa'dır. Son Budin beylerbeyi ise Abdurrahman Abdi Paşa (ö. 1686)'dır. Süleyman Paşa ile Abdi Paşa arasında yetmiş üç kişi daha Budin beylerbeyliği yaptı. Bunlar arasında, hem en uzun süre görev yapması açısından ve hem de muazzam inşâ faaliyeti açısından Sokollu Mustafa Paşa (ö. 1578) önemli bir yer tutmaktadır. Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa (1564-1579)'nın amcasının oğlu olan Mustafa Paşa, 1566 ile 1578 yılları arasında Budin beylerbeyliği görevinde bulundu.

Sadrazam'ın himayesinde olan diğer bir kişi ise Sigetvar Seferi (1566) sırasında Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtipliğini yapan Feridun Ahmed Bey (ö. 1583)'dir. Feridun Bey'in *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* adlı eseri, Muhteşem Süleyman (hük. 1520-1566)'in son seferini anlatan bir tarih eseridir. Bununla birlikte, bu eser II. Selim (hük. 1566-1574)'in saltanatının ilk iki yılındaki olaylar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Feridun Bey, asıl gâyesi Sokollu Mehmed Paşa'nın ismini yüceltmek olan *Nüzhet-i Esrâr*'ı 1 Ocak 1569 tarihinde tamamlamıştı. *Nüzhet*'te yer alan bölümlerden birisi de, Budin beylerbeyi olarak Sokollu Mustafa Paşa'nın Habsburg İmparatoru II. Maximilian (hük. 1564-1576) ile yazışmalarını içermektedir. Feridun Bey'e göre, Mustafa Paşa bundan önceki ve sonraki Budin beylerbeyleri içinde en iyi olanıdır. *Nüzhet*'te Sokollu Mustafa Paşa'nın ismi de esrareniz bir şekilde *yüceltilmektedir*.

Anahtar Kelimeler: Budin, Feridun Ahmed Bey, Macaristan, Sigetvar Seferi, Sokollu Mustafa Paşa

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3601-7053>

Makale Atfı Bilgisi: BAYRAM Fatih, (2019).
Feridun Ahmed Bey'in Nüzhet-i Esrâr'ında Budin Beylerbeyi
Sokollu Mustafa Paşa, *Avrasya Etüdüleri*, 203-219.

Gönderim Tarihi: 08.11.2018 Kabul Tarihi: 18.09.2019

Osmanlı İmparatorluğu için Budin'in ne anlama geldiğini en iyi anlatan eserlerden birisi Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'dir. Evliyâ Çelebi, Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'nın Erdel Seferi (1663-1664)'ne katılmış ve o zamanki Budin şehrini inceleme fırsatı bulmuştu. O, Budin ile ilgili anlattığı hikayeleri babasından duyduğunu belirtmekte ve bu şehir ile ilgili ne yazdıysa “*pederini ve fâtiḥ-i Budin Süleyman Hân'ı hayr ile yâd eylemek için*” yazdığını ifade etmektedir.¹

Evliyâ'nın anlattığına göre Süleyman Han, Macaristan'ı fethettikten sonra Budin'i temaşaya çıkmış ve buradaki sarayı görünce “*ah ne olaydı bu saray bu tarz (u) tavr üzre bizim İslambolumuzda Sarayburnu'nda olaydı*” demiştir.² Budin'i fethetmenin bahtiyarlığını yaşayan Sultan Süleyman, “*Allah ile abdim olsun, bu gazâ malıyla Kudüs-i Şerîfe bir kal'a inşâ edeyim ve Medîne-i Münnevver'e bir kal'a-i metîn edeyim ve İslâmbol'a kemerler ile su getireyim ve hasbetenlillâh bir câmi' ve niçe hayrât (u) hasenâtlar edeyim*” diyerek elde ettiği gazâ malıyla Kudüs'te ve Medine'de kale inşa etmeye ve İstanbul'a kemerler ile su getirmeye ve Allah rızası için bir cami yaptırmaya ve hayır hasenatta bulunmaya ahd etmişti.³ Muhteşem Süleyman, babasının fethettiği Kudüs'ü ve Medine'yi, büyük dedesi II. Mehmed'in fethettiği İstanbul'u Budin'den selamlamanın haklı onur ve gururunu yaşıyordu. Gerek Kanunî'nin zamanındaki ve gerekse ondan sonraki Budin beylerbeyleri bu güzel şehri Medine, Kudüs ve İstanbul gibi bir Osmanlı şehri yapma gayreti içindeydiler.

Sadrızam İbrahim Paşa, Macaristan kralı Zapolya'nın elçisine “*Budin'i ikinci İstanbul yapacağız*” demişti.⁴ Osmanlı yönetimi, Budin'i ikinci İstanbul yapmak için yaklaşık bir buçuk asırlık bir mücadele vermişti. Budin şehrinin camilerle, mescitlerle, medreselerle, mekteplerle, çarşılarla, hanlarla, çeşmelerle, sebilhanelerle, hamamlarla, kaplıcalarla, tekkelerle ve imaretlerle nasıl bezendiği konusunda fikir sahibi olmak isteyenler Evliyâ Çelebi'nin seyahatnamesini inceleyebilirler.

1 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), s.135.

2 *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap, s.128.

3 *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap, s.128.

4 Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), s.154. Vücûdî adındaki bir şairin 1594 yılında katıldığı Yanıkkale seferinin hemen ardından yazdığı Şâhid-i Ma'nâ adlı eserinde Budin'in İstanbul'a; Peşte'nin ise Galata'ya benzediği ifade edilmektedir:

Hak budur İstanbul'a benzer Budun

Belki degül şivede andan bu dün Peşte yakasın Galata dir gören

Belki bu yidgür galata düşme sen.” Taner Gök, “On Altıncı Asırda Bir Şehir Övgüsü: Budin” *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl: 15, Sayı: 23 (2017), s.128.

Evliya Çelebi, Budin'in düşüşünden yirmi üç yıl önce bu şehirde bulunmuş ve Osmanlı Budini'ni etraflı bir şekilde tasvir etmiştir.⁵

Evliyâ Çelebi'nin tasvir ettiği şaheserlerin çoğu günümüze ulaşmamış olsa da bir buçuk asırlık Osmanlı egemenliğinin hatırasını günümüze taşıyan türküler mevcuttur. Budin Türküsü, Osmanlı sonrası Macar diyarının neler kaybettiğini anlatırken Estergon Türküsü de Osmanlı'nın bu diyarı elde tutmak için gösterdiği destansı mücadeleden kesitler sunmaktadır. Evliya Çelebi'nin izinden yürüyerek neredeyse tüm dünyayı dolaşan ve Barış Çelebi olarak anılan Barış Manço da Estergon Türküsü'ne yaptığı bir katkıyla "Rumeli gazilerinin" Macaristan'da yürüttükleri mücadeleyi taçlandırdı. Macaristan topraklarında doğan Peçevî'nin tarihini okuyan Barış Manço aslen anonim olan Estergon Türküsü'ne aşağıdaki cümleleri ekledi:

Estergon, yedi krala saray olan Estergon!

Biz seni, Nemçe illerine Allah emaneti verdik.

Ve işte şimdi, geri almaya geldik.

Serhaddin hali böyledir;

Yiğit başından hal eksik olmaz.

Rumeli gazileri kelle verilir kal'a verilmez.⁶

Rumeli gazileri Estergon'un yanı sıra Budin şehrini de fethettiler. 1541 yılında fethedildikten sonra, "Kızıl Elma Sarayı" olarak bilinen Budin Kral Sarayı Osmanlı tarzında yeniden düzenlendi. Saraydaki geniş salonlar kaldırılarak yerine küçük odalar oluşturuldu ve Macar mobilyalarının yerini Türk halıları ve dokumaları aldı.⁷ Budin şehrini imar edenlerin başında ise, bu şehirde 1566 ile 1578 yılları arasında beylerbeyilik yapan Sokollu Mustafa Paşa gelmektedir.

Sokollu Mustafa Paşa'nın Budin'deki vakıfları hakkında kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.⁸ Bu makalede ise, Mustafa Paşa ile ilgili daha önceki çalışmalarda ihmal

5 Evliya Çelebi'nin Budin ile ilgili gözlemleri hakkında bkz. Fatih Bayram, "Nazlı Budin'in Üç Âşığı: Süleyman Han, Evliya Çelebi ve Halil İnalçık", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 525 (Temmuz 2017), s.55-58.

6 Estergon ilk olarak Kanuni döneminde fethedildi. 1595 yılında Estergon kalesinin Habsburglar'a teslim edildiği sırasında kalede bulunan Peçevî'nin anlattığına göre Habsburg heyetinin temsilcisi Lala Mehmed Paşa'ya şöyle dedi: «*Serhaddin hali böyledir. Yiğit başından hal eksik olmaz.*» Bunun üzerine Lala Mehmed Paşa şu cevabı verir: «*Biz size Estergon'u Allah Teala emaneti idüb virdik. Yine inşaallahü Teala birkaç günden sonra gelür aluruz.*» Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, yay. Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980), s.186. Bu sözleri söyleyen Lala Mehmed Paşa, Estergon kalesini 1605 yılında fethetti. Estergon Türküsü'nü Peçevî'nin sözleriyle zenginleştiren Barış Manço, "Aman Yavaş Aheste!" şarkısında ise II. Mehmed'in İstanbul'un fethi sonrasında Bizans sarayı önünde okuduğu Farsça bir beyte yer vermektedir. Bu şarkının sözleri için bkz. Birgül Yanık, *Çağdaş Türk Ozanı Barış Manço* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), s.169.

7 Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler* (İstanbul: Ege Yayınları, 2001), s.94.

8 Mehmet Emin Yılmaz ve Gökçe Günel, "Sâhibü'l-Hayrât Makbül (Sokollu) Mustafa Paşa", *OTAM*, 38 (Güz 2015), s.219-252; Meryem Kaçan Erdoğan, "Budun Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın Macaristan'daki Hayratı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 35 (2016), s.67-116.

edilen bir eser konu edilecektir. Bu eser, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olan Feridun Ahmed Bey'in *Nüzhet-i Esrârül-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Si- getvar* adlı eseridir. Feridun Ahmed Bey gibi, Budin beylerbeyi Mustafa Paşa da Sokollu Mehmed Paşa'nın himayesinde olan önemli bir isimdi. Mustafa Paşa, ayrıca Mehmed Paşa'nın amcasının oğluydu. Sigetvar seferinden sonra Mustafa Paşa Budin beylerbeyi olarak atanırken Feridun Bey de reisülküttaplık ve nişancılık gibi mühim görevlere getirildi. Mustafa Paşa ise 1574 yılında vezirlik pâyesiyle taltif edildi.

Budin'de Osmanlı Yönetimi ve Macar Dilinin Gelişimi:

Osmanlılar ile Macarlar arasındaki mücadele Murad Hüdavendigâr dönemine kadar uzanmaktadır. Macarların Balkanlar'da egemenlik kurma isteği Batı'ya doğru akınlar düzenleyen Osmanlılarla çatışmayı kaçınılmaz hale getirmekteydi. Mo- haç Savaşı (1526)'na kadar olan dönemde her iki devlet arasında Çirmen (1371), Niğbolu (1396), Vasag (1442), Varna (1444), II. Kosova (1448), Belgrad (1456) gibi önemli savaşlar yaşandı.⁹

Budin'de 1541 yılında başlayan Osmanlı hâkimiyeti, yaklaşık bir buçuk asır kadar devam etti. Budin beylerbeyliğine ilk olarak atanan Uzun Süleyman Paşa, aslen Macardı. Daha önce Diyarbekir, Bağdat ve Anadolu beylerbeyliği yapmış- tı.¹⁰ Süleyman Paşa'nın vezirlik pâyesiyle Budin beylerbeyliğine atanması Osman- lıların bu eyalete verdiği önemi göstermekteydi. Budin'in bir Osmanlı eyaletine dönüşmesi, Habsburglar için ise büyük bir kayıptı.

Osmanlılar, diğer eyaletlerde olduğu gibi Budin eyaletinde de millî dilin ge- lişmesine fırsat tanımışlardı. Macar dilinin Budin beylerbeyileri döneminde nasıl geliştiğini M. Tayyib Gökbilgin ile Yasemin Altaylı'nın çalışmaları göstermektedir.¹¹ Macarcanın Budin'de diğer Avrupa dillerinin önüne geçmesi uzunca bir zaman aldı.

Osmanlı öncesi dönemde, Macaristan'da birçok millet ve dil yer almaktaydı. 1414 yılında, Kral Sigismund Kutsal Roma Germen İmparatoru temsilcilerine hitaben yaptığı bir konuşmada Macar krallığının sadece yerliler için değil yeni yerleşimciler için de dil ve insan farklılığını barındıran güzel bir yerleşim mer- kezi olduğunu gururla ifade etti.¹² Ortaçağ boyunca resmî dil hüviyetinde olan

9 Selçuk Akşin Somel, *Historical Dictionary of the Ottoman Empire, second edition* (Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2012), p. 171.

10 Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı* (İstanbul: Kitabevi, 2010), s.25.

11 M. Tayyib Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", *Atatürk Konferansları*, c.V (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975), s.163-178. Yasemin Altaylı, "Budin Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 19 (2006), s.33-51; aynı yazar, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 49, 2 (2009), s.157-171.

12 Katalin Szende, "Integration through Language: The Multilingual Character of Late Medieval Hungarian Towns", *Segregation, Integration, Assimilation: Religious and Ethnic Groups in Medieval Towns of Central and Eastern Europe*, ed. Derek Keene, Balázs Nagy and Katalin Szende (Farnham: Ashgate, 2009), p.206.

Latincenin yerini XIV. yüzyıldan itibaren Almanca ve İtalyanca gibi diller almaya başladı. Macarca yazı dilinden ziyade konuşma dili olarak kullanılmaktaydı.

Kozmopolit bir karakter taşıyan Budin’de başka diller de konuşulmaktaydı. 1433 yılında Budin’e gelen Fransız seyyah Bertrandon de la Broquière, Fransızca konuşan birçok Yahudi’yle karşılaştığını belirtmektedir. Fransız seyyahın karşılaştığı Yahudiler, kısa bir süre önce Fransa’dan kovulan Yahudilerdi. İbrani’ce de, Budin’deki Yahudiler tarafından konuşulan diller arasındaydı.¹³ Osmanlı idaresinde de, bu dillerin etkisi devam etmekle birlikte Budin beylerbeylerinin yazışmalarında Macarca’yı tercih etmeleri Macar bilincinin uyanmasında önemli bir etki uyandırmıştı. Bu hususta en önemli katkıda bulunanlardan birisi de Sokollu Mustafa Paşa idi. Mustafa Paşa’nın Budin’de görev yaptığı yıllarda yeni bir Macar bürokrat tipi ortaya çıkmaktaydı. Hidayet Ağa’nın 1566 yılında ölümü sonrasında Budin’de Osmanlı hizmetinde yer alan Macar tercümanlar farklı bir eğitimden gelmekteydiler. Hidayet Ağa, Macaristan’da doğan ve aynı zamanda Latince eğitim alan kâtiplerin son halkasını oluşturmaktaydı. Bundan sonra Budin bürokrasisinde, Macarca eğitim veren yerel Protestan okullarında yetişen tercümanlar tercih edilmeye başlanılmıştı. Mustafa Paşa ile birlikte Macarca yazışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. 1580’li yıllara gelindiğinde Mustafa Paşa ve haleflerinin çabaları sonuç vermişti. Habsburglar bile, beylerbeyilerin ısrarları karşısında Budin ile yazışmalarında Macarcaya ağırlık vermeye başlamışlardı.¹⁴

Nagy Mustafa Paşa

Mustafa Paşa, Macarların sevgisini kazanan az sayıdaki Budin beylerbeylerinden birisidir. Feridun Bey’in de üzerinde durduğu gibi, Mustafa Paşa Habsburglara karşı barışçıl bir politika geliştirme çabasındaydı. Budin’i imar etmek için barış ortamına ihtiyaç duyulmaktaydı. Onun Budin’de sergilediği istimâlet yani yönetilen halkın sevgisini kazanma politikası meyvesini vermiştir. Bu bakımdan

13 Katalin Szende, "Integration through Language: The Multilingual Character of Late Medieval Hungarian Towns", s.212. Mustafa Paşa’nın vakfiyesinde karşılaşılan yapılardan birisi de cühdhâneler ya da diğer adıyla Yehûdhâneler idi. Sekiz odadan oluşan bu yapılar Tolna şehrine ticarî faaliyet için gelen Yahudiler’e kiralanmaktaydı. Bu hususta bkz. Meryem Kaçan Erdoğan, "Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa’nın Macaristan’daki Hayatı", s.84. Budin şehrinde yer alan Yahudiler ise daha çok tekstil, deri, kahve ve baharat ticaretiyle meşgul olmaktaydılar. Bu hususta bkz. Ferenc Raj, "A History of the Jews in Hungary during Ottoman Domination: 1526-1686", doktora tezi (Brandeis University, 2004), s.56. Mohaç Savaşı sonrasında Macarlar Budin şehrinin terk edince kalenin anahtarlarını Kanunî’ye Yahudiler teslim etmişlerdi. Osmanlı ordusu, Budin’de bir müddet kaldıktan sonra geri dönmüştü. Budin halkının tepkisinden çekinen Budin Yahudileri de Osmanlı ordusu ile birlikte Budin’i terk etmiş ve Balkan şehirlerine doğru yol almışlardı. Biraz abartılı da olsa şehri terk eden Yahudi aile sayısının iki bin olduğunu öne süren kaynaklar mevcuttur. Bu hususta bkz. Katalin Szende, "Scapegoats or Competitors? The Expulsion of Jews from Hungarian Towns on the aftermath of the Battle of Mohács (1526)", *Expulsion and Diaspora Formation: Religious and Ethnic Identities in Flux from Antiquity to the Seventeenth Century*, ed. John Tolan (Turnhout: Brepols, 2015), p.73.

14 Robyn Dora Radway, "Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593", doktora tezi (Princeton University, 2017), s.167.

Macarlar arasında Nagy Mustafa Paşa yani Büyük Mustafa Paşa olarak bilinmesi bir tesadüf değildir.¹⁵

Sadrızam Mehmed Paşa ve Budin beylerbeyi Mustafa Paşa, Bosna'nın Sokol köyünde doğdukları için Sokollu olarak bilinmektedirler. Mehmed Paşa'nın İstanbul'a getirdiği akrabaları arasında amcaoğlu Mustafa Paşa da bulunmaktaydı. Mustafa Paşa da Mehmed Paşa gibi devşirme kökenliydi. Enderun'da eğitim aldı. Enderun'dan çıkışında mirâhûrluk vazifesine getirilen Mustafa Bey, daha sonra 23 Nisan 1553 tarihinde Tımişvar'da defter kethüdası oldu. 1555 yılında çakırcıbaşı olarak tayin edildi. Budin beylerbeyliğinden önce Fülele, Kilis, Segedin (Szeged) ve Bosna sancakbeyliği yaptı.¹⁶

Mustafa Paşa, Budin'in imarı için büyük çaba sarf etti. Onun imar faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında en büyük etken, amcaoğlu olan Sadrızam Sokollu Mehmed Paşa'nın ona verdiği destekti. Mimar Sinan'ın İstanbul'dan Budin'e kadar gidip orada bu şehrin imarına katkıda bulunmasında beylerbeyinin siyasî nüfuzunun önemli bir etkisi oldu. Sokollu Mustafa Paşa Camisi ve Budin kalesindeki medrese Sinan'ın eseridir.¹⁷ Sinan'ın ayrıca Sokollu Mustafa Paşa Camisi'nin yanında yer alan Sokollu Mustafa Paşa türbesinin de mimarı olduğu bilinmektedir.¹⁸

Mustafa Paşa'nın imar faaliyetinin ne denli kapsamlı olduğunu ortaya koyan en önemli delil, onun adını taşıyan vakfiyedir. Vakfiyede tarih yer almamakla birlikte, vakfiyenin Mustafa Paşa'nın vefatından kısa bir süre önce 1578 yılı Mart ayından sonra düzenlendiği tahmin olunmaktadır.¹⁹ Diğer vakfiyeler gibi, Sokollu Mustafa Paşa vakfiyesi de önce Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e, Ehl-i Bey'te ve ashâb-ı kirâma salât ü selâmla başlamaktadır. Daha sonra ise dünya hayatının gelip geçici olduğu ve ölümden kaçışın hiçbir kimse için mümkün olmadığı dile getirilmektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in, öldükten sonra geride *sadaka-i câriye*

15 Yasemin Altaylı, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa (1566-1578)", s.165.

16 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, c.4, haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s.1181. Gy. Káldy-Nagy, "Budın Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", *Bellekten*, c.LIV, Sayı: 210 (Ağustos 1990), s.654.

s.656; Yasemin Altaylı, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa (1566-1578)", s.656.

17 Adrienn Papp, "Building and Builder: Constructions under Sokollu Mustafa Pasha's reign in Medieval Buda", çev. Zoltán Töröcsik, *The Art of the Islamic World and the Artistic Relationships between Poland and Islamic Countries*, ed. Beata Biedrońska-Slota, Magdalena Ginter-Frolow, Jerzy Malinowski (Krakow: "Manggha" Museum of Japanese Art and Technology & Polish Institute of World Art Studies, 2011), pp.75-83:81.

18 Péter Rabb, "We are all servants here! Mimar Sinan – architect of the Ottoman Empire", *Periodica Polytechnica, Architecture*, 44/1 (2013), pp.17-37:24.

19 Meryem Kaçan Erdoğan, vakfiyede III. Murad tarafından Sokollu Mustafa Paşa'ya mülk olarak verilmiş olan köylere atıfta bulunulduğu ve mülknâmenin de 1578 yılı Mart ayında verildiğini öne sürerek vakfiyenin bu tarihten sonraya ait olduğunu belirtmektedir. Bu hususta bkz. Meryem Kaçan Erdoğan, "Budın Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın Macaristan'daki Hayratı", s.73.

yani hayır eserleri bırakanların - hayırlı evlât ve faydalanılan ilim bırakanlar gibi - amel defterlerinin kapanmayacağı şeklindeki hadisi hatırlatılmaktadır.²⁰

Vakfiyede Sokollu Mustafa Paşa'nın ismi "*Budin'de Beylerbeyi olan Abdülmenân oğlu Vezir Mustafa Paşa*" olarak geçmektedir. Mustafa Paşa, 1566'dan 1578 yılına kadar Budin beylerbeyliği yaptı. Daha önce de belirtildiği gibi, 1574 yılında vezirliğe yükseltildi. Macaristan'ın Peçuy şehrinde doğan ve Peçevî diye anılan İbrahim Efendi de, tarihinde ondan "*vezîr-i lâ-nazîr*" yani "eşsiz ve benzersiz vezir" şeklinde bahsetmektedir.²¹ Vakfedilen eserler arasında ilk olarak medresenin anılması da manidardır. Osmanlı veziri, Budin şehrinde Tuna nehrinin kenarında on iki oda ve bir sınıftan oluşan medrese ile Peşte kalesi içinde de sekiz odadan, bir sınıftan ve müderrislerin lojman olarak kullandığı birçok evden oluşan bir medrese inşâ ettirdiğini ve bu iki eseri Peygamberlerin sultanı olan Muhammed Mustafa'nın ruhu için vakfettiğini ifade etmektedir.²²

Sokollu Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde dört halifenin her biri için ayrı ayrı inşâ edilen camilere rastlanılmaktadır. Mustafa Paşa, vakfiyesinde Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin'i de anmaktadır. O, ayrıca gönüllü olarak Osmanlı ordusuna katılanlara yemek ikram edilmesi için de bir kaynak tesis etmişti. Onun vakfettiği eserler arasında camiler, mescitler, evler, dükkânlar, debbağhaneler, kervansaraylar, kaplıcalar, hamamlar, arsalar, değirmenler, köyler ve mezralar bulunmaktadır.²³ İbrahim Peçevî, "*Merhûmda olan sehâ ve kerem Hâtem'de yoğ idi*" diyerek Mustafa Paşa'nın Hâtem-i Tâ'den bile daha cömert olduğunu abartılı bir şekilde ifade etmektedir.²⁴ Peçevî, Mustafa Paşa'nın yetimleri ve dul kadınları koruyup gözeten birisi olduğunu vurgulamaktadır.²⁵

Mustafa Paşa, inşâ ettiği camilerde ve mescitlerde ezanın okunduğunu da özellikle vurgulamıştır. Diğer Budin beylerbeyleri de bu serhat şehrinde ezanın susmaması için mücadele vermişti. Budin'de onaltıncı yüzyıl sonlarını anlatan

20 Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri, *Török-Magyar Kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól Napjainkig A Levéltári Dokumentumok Tükrében*, haz. Numan Yekeler, Ahmet Özkılıç, Abdullah Sivridağ, Yılmaz Karaca, Ali Coşkun, Vahdettin Atik, Ersin Kırca, Kemal Gurulkan, Simon Éva Szepesiné, Anikó Schmidt (İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2016), s.129.

21 Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, c.2, Önsöz ve İndeks: Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980), s.26.

22 Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri, s.130.

23 Mehmet Emin Yılmaz, Gökçe Günel, "Sâhibü'l-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa", s.233. Vakfiyede yer alan eserlerin isimleri, buldukları yer ve özelliklerini içeren tablolar için bkz. Meryem Kaçan Erdoğan, "Budın Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın Macaristan'daki Hayratı", s.75-100. Mustafa Paşa, Bosna valiliği sırasında da ardında önemli eserler bırakmıştı. Bunlar arasında bir muallimhane de bulunmaktaydı. Bu muallimhaneye devam eden yirmi yetime kıyafet yardımı da yapılmaktaydı. Bu hususta bkz. İbrahim Pazan, "Nahifî'nin Cevâhirü'l-Menâkib'i (Gencine-i Ahlâk)", *Doktora Tezi* (Marmara Üniversitesi, 2013), s.272.

24 Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, s.27.

25 Peçevî, *Age*, s.27.

resimlerde bu güzel şehrin minarelerle bezendiği görülmektedir.²⁶ Bu tablonun oluşmasında, Budin'de en uzun süre beylerbeyilik yapan Mustafa Paşa'nın katkısı büyüktü. Vakfiyeye göre, Mustafa Paşa'nın vakfettiği eserler sadece Budin'de değildi. Onun vakfettiği çeşitli eserler, bugünkü Macaristan, Romanya, Hırvatistan ve Slovakya'nın çeşitli şehirlerinde yer almaktaydı.²⁷

Budin'de görev yapan diğer beylerbeyilerinin de bu şehrin imar edilmesine büyük katkısı oldu. 1541 ile 1686 yılları arasında Budin'e doksan dokuz kez beylerbeyi tayini yapıldı. Aynı kişinin birkaç defa Budin beylerbeyiliği yaptığını hesaba kattığımızda bu göreve yetmiş beş kişinin tayin edildiği görülmektedir.²⁸ Budin eyaleti, Osmanlı'nın batı sınırında yer aldığı için en çok önem verilen eyaletlerden biriydi. Macar tarihçisi Káldy-Nagy'ye göre, Budin'de görev yapmış olan bir beylerbeyi, başka bir göreve tayin edildiğinde tekrar Budin'e dönmek istemekteydi.²⁹ Böyle bir genelleme, tüm beylerbeyiler için geçerli olmasa da, Budin'e tekrar dönmek isteyenlerin bu arzusunun bir nedeni de şehrin tabii güzelliği idi. Tuna nehri Budin kalesinden ya da Gül Baba bayırından seyretmek özlenilecek bir şeydi.

Feridun Ahmed Bey'in Eserinde Sokollu Mustafa Paşa:

Babasının ismi Abdülkadir olan Feridun Ahmed Bey'in nerede ve ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemektedir. Feridun Ahmed Bey, defterdar Çivizâde Abdi Çelebi'nin himayesinde yetişmiş bir bürokrattı. Daha sonra Rumeli Beylerbeyi olan Sokollu Mehmed Paşa'nın himayesine girdi. Kanunî'nin 1554 yılındaki Nahçıvan Seferi'ne de katılmıştı. Sokollu'nun 1565 yılında sadrazam olmasından sonra Divân-ı Hümayûn kâtipleri arasına girdi. 12 Haziran 1570 tarihinde reisülküttaplık vazifesine getirilen Feridun Bey üç buçuk yıl sonra da nişancılık vazifesine atandı. II. Selim (1566-1574)'in ölümü sonrası tahta çıkmak için Manisa'dan İstanbul'a hareket eden III. Murad (1574-1595), nişancı Feridun Bey'in Mudanya İskelesi'nde bulunan zahire gemisine bindi. Yeni Padişah'ın bu iyiliğini unutmayacağını düşünen Feridun Bey yanılmaktaydı. III. Murad, II. Selim döneminde büyük nüfuz sahibi olan Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'yı azletmese de onun yetkilerini kısıtladı. Sokollu'nun himayesinde olan Feridun Bey, 10 Nisan

26 XVII. yüzyıl başlarında Budin'in görünümü hakkında fikir edinmek için bkz. Gábor Klaniczay, "Sacred Sites in Medieval Buda", *Medieval Buda in Context*, ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas (Leiden: Brill, 2016), s.240.

27 Mehmet Emin Yılmaz, Gökçe Günel, "Sâhibü'l-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa", s.222.

28 Gy. Káldy-Nagy, "Budın Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", *Bellekten*, c.LIV, Sayı: 210 (Ağustos 1990), s.654.

29 Káldy-Nagy, "Budın Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", s.654.

1576 tarihinde nişancılıktan azledilip önce Semendire sancak beyliğine ve daha sonra ise Köstendil sancak beyliği vazifesine tayin edildi.³⁰

Feridun Bey'in III. Murad'ın cülûsundan kısa bir süre sonra Sokollu Mehmed Paşa aracılığıyla kendisine takdim ettiği *Münşe'âtü's-selâtin* adlı eserin itibar görmemesi ilginçtir. Bu dönemin mühim kaynakları arasında yer alan Selânikî tarihinde, Feridun Bey'in Osmanlı sultanlarına ait mektupları (*nâme-i hümayûn*) ve ahidnâmelerin yanı sıra diğer hükümdarlar tarafından Osmanlı padişahlarına yazılan mektupları bir araya getirme gayreti övülmektedir. Sigetvar seferine katılan ve Feridun Ahmed Bey'in hizmetinde bulunan Selânikî Mustafa Efendi, böyle bir eserin "*mislin ve nazirin*" yani benzerinin şimdiye kadar görülmediğini belirtmektedir. "*Pesendide-i âlem*" yani neredeyse herkesin beğenisini kazanan böylesine muazzam bir eserin "*çendân mu'teber olmaması*" yani padişah tarafından iltifata mazhar olmayışı üzüntüye neden oldu.³¹

Feridun Bey, 1581 yılında tekrar nişancılık görevine getirildi. Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan'ın kızları olan ve müteveffâ Semiz Ahmed Paşa'nın daha önceki eşi olan Ayşe Sultan ile 1582 yılı Nisan ayında evlendi. Bu evlilikten yaklaşık on bir ay sonra 16 Mart 1583 tarihinde vefat eden Feridun Bey'in Mimar Sinan tarafından inşa edilen türbesi Eyüp'tedir.³² Feridun Bey'in *Nüzhet-i Esrâr* ve *Münşe'âtü's-selâtin*'in yanı sıra *Miftâh-ı Cennet* adlı bir ahlâk risalesi de bulunmaktadır.³³

Sigetvar Seferine bizzat katılan ve Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtipliğini yapan Feridun Ahmed Bey'in *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* adlı eseri Kanûnî'nin son seferi için vazgeçilmez bir eser hüviyetindedir. *Nüzhetü'l-Ahbâr* olarak da bilinen bu eserde Sigetvar kalesinin fethi öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmelere yer verilmektedir.³⁴ *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*'ın orijinal yönlerinden birisi de, daha önce belirtildiği gibi Sokollu

30 H. Ahmet Arslantürk, "Nişancı Feridûn Ahmed Paşa'nın Vakfiyesi ve Vakıfları", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, Sayı: 3 (Ocak 2012), s.91-108: 91. Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar, Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, Redaksiyon: Abdülkadir Özcan (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012), s.17.

31 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595) I*, haz. Mehmet İpsirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), s.110.

32 Arslantürk, "Nişancı Feridûn Ahmed Paşa'nın Vakfiyesi ve Vakıfları", s.92.

33 Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrâr*, s.25. *Nüzhet-i Esrâr, Münşe'âtü's-selâtin* ve *Miftâh-ı Cennet*'in yanı sıra Feridun Ahmed Bey'in emri ile hazırlanan *Tevârih-i Pâdişâhân-ı Françe* adlı bir eser de bulunmaktadır. Bu eser, Tercüman Hasan bin Hamza ve Kâtib Ali bin Sinan tarafından 1572 yılının Mayıs ile Ağustos ayları arasında dört ay gibi kısa bir sürede Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmişti. Eserde Pharamond (370-430)'dan IX. Charles (hük.1560-1574)'a kadar gelen toplam 61 Fransa kralının hayat hikayesine yer verilmektedir. *Tevârih-i Pâdişâhân-ı Françe*'nin içeriği hakkında bkz. Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrâr*, s.23-25.

34 Abdülkadir Özcan, "Feridun Ahmed Bey (ö. 991/ 1583)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (1995), s.396-397: 397. *Sigetvarnâme* literatürü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin G. Yurdaydın, "Sigetvarnameler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.1, Sayı: 2-3 (1952), s.124-136.

Mehmed Paşa'nın amcazâdesi olan Budin beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa ile ilgili verdiği bilgilerdir.

Feridun Ahmed Bey'in ilk eseri olan *Nüzhet-i Esrâr*, 1 Ocak 1569 tarihinde tamamlandı.³⁵ Feridun Bey'in ilk eseri olan *Nüzhet*, 1558-1568 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. *Nüzhet*'i kapsamlı bir giriş yazısıyla birlikte yayımlayan H. Ahmet Arslantürk ve Günhan Börekçi'ye göre, eserde sürekli olarak Feridun Bey'in hâmisisi olan Sokollu Mehmed Paşa'nın ismini ön plana çıkarma ve onun takip ettiği siyaseti meşrulaştırma gayreti gözlemlenmektedir.³⁶ Feridun Bey, eserinde Sokollu Mehmed Paşa ile Mustafa Paşa'nın “iki karındaş oğulları” olduklarını özellikle vurgulamaktadır.³⁷ Bu eser tamamlandığında, Mustafa Paşa'nın Budin Beylerbeyliğine atanalı yaklaşık iki buçuk yıl kadar bir zaman geçmişti. Feridun Bey, Mustafa Paşa'nın Budin beylerbeyileri içinde gelmiş geçmiş en başarılı kişi olduğunu söyleyerek büyük bir öngöründe bulunmuştur: “*Vilâyet-i Budun'da ki bu dîn-i Muhammedî zâhir olaldan berü bu deme değîn buncılayın bir dilîr ü dilâver bahâdır gelmeyüb ve min ba'd dahi buna benzer bir server-i heybet-eser ve bir serdâr-ı gazanfer-peyker gelmek mutasavver değîldür.*”³⁸ Feridun Bey, Mustafa Paşa'nın İslam tarihi boyunca Budin'de görev yapan en cesur kişi olduğunu ve bundan sonra da böyle heybetli bir yiğidin bu memlekete gelmesinin zor olduğunu belirtmektedir. Eserde Mustafa Paşa'nın yaklaşık kırk bin kişiyi bulan Budin, Bosna ve Karaman askeriyeye üç ay boyunca düşmanla yiğitçe savaştığı ve düşmanı Yanık kalesine çekilmeye mecbur ettiği anlatılmaktadır. Budin beylerbeyiyle başa çıkamayacağını anlayan düşman, onunla barış yolunu tutmaya kara verdi ve ona “*Engürüs ve Nemçe tuhfelerinden bi-nihâye pişkeşler*” göndermeye başladı.³⁹

Nüzhet-i Esrâr'da hem Habsburg imparatoru ve hem de Kutsal Roma Germen İmparatoru olan II. Maximilian (1564-1576)'ın Budin beylerbeyi Mustafa Paşa'ya yolladığı mektuplara da yer verilmektedir. İmparator'un Budin beylerbeyine gönderdiği mektupta Mustafa Paşa'ya şu şekilde hitap edilmektedir: “*Bizim sevgîlü ve mergüb dostumuz ve devleti gür müriüvveti bol konşumuz hakkâ budur ki zât-ı şerîfinüz bahâdırlar nâmûsı ve pâdişâhlar makbûli ulu asîl ve gerekli nesîl Sokoloviçe oğlanlarının zübdesi ve beğlik âşiyânlarının şâhîn yavrısı Budun vilâyetinin hâfızı ve Engürüs tahtının ârâyişi Beğlerbeği Mustafa Paşa'sın!*”⁴⁰ Mektubun başında Mustafa Paşa'nın padişahların makbulü olan Sokoloviç ailesine mensup oluşu özellikle vurgulanmaktadır. O, ayrıca “*Budun vilâyetinin koruyucusu*” ve “*Macar*

35 Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr*, s.23, 31.

36 Feridun Bey, *Age*, s.23.

37 Feridun Bey, *Age*, s.256.

38 Feridun Bey, *Age*, s.256.

39 Feridun Bey, *Age*, s.257.

40 Feridun Bey, *Age*, s.258.

tahtının zîneti” gibi ifadelerle övülmektedir. Mektupta, Kutsal Roma Germen İmparatoru’nun II. Selim’in tahta çıkışını tebrik için elçi gönderme arzusu dile getirilmekteydi. Mustafa Paşa da, Maximilian’a cevaben yazdığı mektupta, elçi gönderme arzusunu Sultan’a arz ettiğini ve gelecek cevaptan kendisini haberdar edeceğini belirtmektedir. Durumu Sultan’a arz etmeden “*redde ve kabûle hiçbir nesneye kâdir olmadıği*”nin altını çizmekte; bununla birlikte dostluk arzusunun Pâdişah tarafından geri çevrilmeyeceğine inandığını ifade etmektedir.⁴¹

Feridun Bey, II. Maximilian’ın mektubunun ve Sokollu Mustafa’nın bu mektubu takdim eden yazısının 975 yılının Muharrem ayının evâilinde yani ilk on günü içinde geldiğini belirtmektedir.⁴² Bu bilgiye göre, ilgili mektup 8 Temmuz ile 17 Temmuz 1567 yılında gelmiş olmalıdır. Feridun Bey, ayrıca mektubun II. Selim’in tahta çıkmasından yaklaşık on ay sonra ulaştığını da eklemektedir.⁴³ Mustafa Paşa’nın adamlarının getirdiği mektup önce Türkçe’ye çevrilerek Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından Padişah’a takdim edildi.⁴⁴ Maximilian’ın mektubunun Budin’de değil de İstanbul’da Türkçe’ye tercüme edilmiş olması Osmanlı bürokrasisinin işleyişi açısından önemli bir bilgidir.

Mehmed Paşa, mektubu takdim ettiğinde II. Selim, Padişah’a yaraşanın gazâ etmek olduğunu belirterek Maximilian’ın barış teklifine pek sıcak yaklaşmamıştı. Sokollu ise, hazinenin ve askerinin durumunun yeni bir sefer için uygun olmadığını öne sürerek Padişah’ı düşmanın haraç ödemesi şartıyla barışa ikna etti.⁴⁵ Sokollu’nun telkinleri sonrasında Habsburglar’a karşı sefer fikrinden vaz geçen II. Selim’in fermanı şu şekilde sâdır olmuştu: “*İmdi Budun beğlerbeğisine ahkâm-ı şerîfe gönderün ki kıralun âdemlerine ve ilçilerine der-i devlete gelmeğe yol virilüb bu bâbda kimesne mâni’ olmasun.*”⁴⁶

Budin beylerbeyine gelen Pâdişah fermânı şu cümleyle başlamaktaydı: “*Sen ki Budun beğlerbeğisi Mustafa Paşa’sın südde-i sa’âdet-bahşuma mektûb gönderüb Nemçe diyarının harâc virmek şartıyla ‘atebe-i ‘ulyâmuza istid’â-yı ‘inâyet için ilçiler göndermeğe murâd idinüb sana ol bâbda ‘ilâm eyledüğün bildürmüşsüz.*”⁴⁷ Mektupta, Habsburg kralının haracıyla birlikte elçisini göndermesine müsaade edilmekle birlikte beylerbeyine yine de her an savaşa hazırlıklı olunması emredilmektedir: “*Esbâb-ı rezm ile hâzır u mübeyyâ olasın.*”⁴⁸ Feridun Bey, “*emr-i şerîf-i*

41 Feridun Bey, *Age*, s.260 - 261.

42 Feridun Bey, *Age*, s.261.

43 Feridun Bey, *Age*, s.261.

44 Feridun Bey, *Age*, s.261.

45 Feridun Bey, *Age*, s.262-264.

46 Feridun Bey, *Age*, s.264.

47 Feridun Bey, *Age*, s.264.

48 Feridun Bey, *Age*, s.264.

şehriyârî” yani Pâdişâh fermanının “*hâfız-ı serhadd-i memâlik-i İslâm-şî'ârî*” olan Mustafa Paşa'ya ulaştıktan sonra Budin beylerbeyinin bu mektubu Habsburg kralına iletmiş olduğunu belirtmektedir.⁴⁹ Mustafa Paşa, İslam diyarını diğer memleketlerden ayıran hudut şehri olan Budin'in koruyucusu olma onuruna sahipti. Feridun Bey, Osmanlı için Budin'in ne anlama geldiğini böylelikle ifade etmektedir.

Bir taraftan savaş için gerekli hazırlıkları yapan Budin beyleri, diğer yandan ise ticaret ve refah için vaz geçilmez olan barış ortamının tesisi için çaba sarf etmekteydiler. Budin beylerbeyi Mustafa Paşa'nın II. Maximilian'a gönderdiği mektup diplomatik nezâket geleneğinin güzel bir örneğidir. Mektubun girişinde, Maximilian'ın Avusturya, Macaristan, Hırvat, Alman ve İtalyan memleketlerinin kralı olduğu belirtilmekte ve mektubun onun “parlak ilmine” (“*ilm-i rûşen*”) arz olduğu ifade edilmektedir: “*Nemçe ve Macar ve Alaman ve Hırvat ve Talyan memleketlerinin kralı ve imperatoru Maksimilyanoş Kral'un 'ilm-i rûşenlerine 'arz olunur ki...*”⁵⁰ Bununla birlikte, Maximilian'ın İtalya'nın tamamına hâkim olduğu gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Habsburglar'ın İspanya koluyla, Avusturya kolu arasında İtalya üzerinde bir rekabet söz konusuydu. II. Maximilian, V. Karl (Şarlken)'in kardeşi olan Ferdinand'ın oğluydu ve Hasburglar'ın Avusturya kolunun hükümdarıydı. İspanya'nın başında ise Şarlken'in oğlu II. Philip bulunmaktaydı. II. Philip'in Milan'ı kendi kontrolü altına alma çabaları Maximilian'ın tepkisine neden oldu. Her iki hükümdarın diğer bir mücadele alanı ise Hollanda idi.⁵¹ Öte yandan her iki krallık arasında dostane ilişkiler de yok değildi. Maximilian, prensliği döneminde amcası Şarlken'in kızıyla 1548 yılında evlenmişti. II. Philip ise, amcaoğlu olan II. Maximilian'ın kızı ile 1570 yılında evlenmişti.⁵² Evlilik bağlarının yanı sıra, iki krallık arasında eğitim konusunda da iş birliği hakimdi. II. Maximilian, Rudolf ve Ernst adındaki iki oğlunu eğitim için Madrid'e göndermişti. Daha sonra babasının yerine geçecek olan Rudolf, 1563 ile 1571 arasında eğitim için gittiği Madrid'de kaldı.⁵³

Mektubun devamında, Habsburglar'ın Osmanlı'ya elçi gönderme talebinin İstanbul'a arz edildiği ve Pâdişâh'ın “*harâcla gelen ilçilere hüsn-i icâzet viresüz*” şeklinde ferman buyurduğuna işaret edilmektedir. Elçilerin ödenmesi gereken vergiyi de beraberlerinde getirmeleri özellikle tembih edilmektedir: “*İmdi kırallığınuza lâyük ve 'ahdinüze muvafık ne ise ilçilerinüzi vâcib olan virgü ile ma 'an gönderesiz.*”⁵⁴

49 Feridun Bey, *Age*, s.265.

50 Feridun Bey, *Age*, s.265.

51 Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire, volume I: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648* (Oxford University Press, 2013), p.374.

52 Joachim Whaley, *Age*, s.327.

53 Joachim Whaley, *Age*, s.345.

54 Feridun Bey, *Age*, s.265.

Nüzhet-i Esrâr'da yer yer abartılı ifadelerle de rastlanmaktadır. Mustafa Paşa'nın mektubu Maximilian'a ulaştığında kral “*işte ol ulu dergâha yol buldum*” dedi. Osmanlı'ya elçi gönderme talebinin olumlu karşılanmasından dolayı büyük sevinç duyan kral, yakınında bulunan beyleri bu konuda bilgilendirip onların görüşüne başvurdu. Osmanlı sınırına uzak bölgelerde yaşayan beyler, vergi verme fikrine karşı çıkarken sınıra yakın yerde yaşayan ve “*bir niçe def' a gâziyân-ı ehl-i İslâm elinden darb u harb görenler*” ise “*emr kıralındur*” diyerek vergi verme fikrine sıcak baktıklarını ima ettiler. Sonunda, haraç verme fikri kabul gördü ve “*Eğri Piskoli Anderye nâm mu'teber papaslarıyla*” Habsburg beylerinden nam sahibi beylerin elçi olarak gönderilmesi kararlaştırıldı.⁵⁵ Elçilik heyetinde bir papazın da yer aldığı görülmektedir. Bu karar alındıktan sonra, Mustafa Paşa'ya durumu bildiren bir mektup yazıldı.

Budin beylerbeyine gönderilen mektup, Mustafa Paşa'nın asâletine vurgu yaparak başlamaktadır: “*Ulu ve şu'lelü asil ve nesil sevgilü koşumuz Beğlerbeği Mustafa Paşa!*” Bu cümlede yer alan “*sevgilü koşumuz*” ifadesi, serhat ya da uç kültürünü yansıtan bir ifadedir. Osmanlı-Habsburg hududunda bir yandan harpler olurken diğer yandan iyi komşuluk ilişkileri de tesis edilmekteydi.⁵⁶ Mustafa Paşa'nın halefi olan Budin beylerbeyi Kara Üveys Paşa, Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Rudolf'a gönderdiği bir mektupta, “*aziz ve kıymetli komşuluk*” ifadesini kullanmaktadır: “*Devletlü Roma Çasarı, selâmdan ve kendimizi takdimden sonra, aziz ve kıymetli komşuluk sebebi ile, bize bildirilen ve komşuluğa taallük eden bütiin haberleri size arz etmek istiyoruz.*”⁵⁷ Üveys Paşa, mektubun devamında “*Mustafa Paşa zamanındaki dostluğun ve sulhün daha kuvvetlisini istiyoruz*” diyerek selefinin bu yöndeki gayretlerini ileri götürme çabası içinde olacağını ifade etmektedir.⁵⁸

II. Maximilian tarafından II. Selim'e gönderilen mektupta İstanbul'da mahpus tutulan elçinin salıverilmesi için “Eğri piskolu Anderye” ile birlikte bir elçinin haraçla birlikte gönderileceği bildirilmekteydi. Habsburg elçisinin Budin'e ulaştığını sadrazama bildiren Mustafa Paşa'ya Padişah tarafından bir ferman gönderildi. Fermanda, Habsburg elçilik heyetinin “*mallarına ve nefslerine zarar erişmeden*” bir an önce İstanbul'a ulaşmaları için gerekli tedbirlerin alınması emredilmekteydi.⁵⁹

55 Feridun Bey, *Age*, s.265.

56 Sokollu Mustafa Paşa, Tımsıvar'da bulunduğu günlerde Erdel beyleri ile dostane ilişkiler geliştirmişti. János Zsigmond ile Kristóf Báthori, Sokollu Mustafa Paşa'ya dört köy bağışlamışlardı. Bu dört köyü şahsî mülkü haline getiren Mustafa Paşa, daha sonra Peşte'de kurduğu medrese için gelir kaynağı olarak bağışlamıştı. Bu hususta bkz. Gábor Ágoston, “Defending and Administering The Frontier: The Case of Ottoman Hungary”, *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead (Oxon: Routledge, 2012), pp.220-236: 234.

57 M. Tayyib Gökbilgin, “Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 3-4 (Eylül 1950, Mart 1951), s.28.

58 M. Tayyib Gökbilgin, “Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği”, s.28.

59 Feridun Bey, *a.g.e.*, s.267.

Habsburg elçisinin maiyetinde üç yüz kişi bulunmaktaydı. Feridun Bey, Budin'e ulaşan heyette, “*boyunlarında altın zencîr*” bulunan “*üç yüz nefer kimesne*” olduğunu ve bunların beraberinde kırk araba bulunduğunu ve her bir arabayı da on ikişer bârgîrin çektiğini belirtmektedir. Çokça adamın zînetlere bürünmüş bir şekilde Budin'e geldiklerini vurgulamaktadır: “*Vâfir âdem ve hayl ü haşem ile bu vechle zâb ü zînetle mahmiye-i Budun'a vâsıl olmuşlardı.*” Daha önce de belirtildiği gibi, Peçevî Budin beylerbeyinin Hâtem-i Tâ'î gibi cömert olduğunu belirtmekteydi. Feridun Bey de, Mustafa Paşa'nın Viyana'dan gelen misafirlere iyi bir ziyafet çektiğini belirtmektedir.⁶⁰

Habsburg elçilik heyetini Budin'de iyi bir şekilde ağırlayan Mustafa Paşa, onların İstanbul'a sorunsuz bir şekilde ulaşmaları için gerekli tedbirleri de aldı. Üç yüz kişilik heyete eşlik etmeleri için baş kethüdasını ve Budin çavuşlarından, gönüllülerden ve tımar erbabından yeteri kadar kişiyi görevlendirdi.⁶¹ Feridun Bey, Mustafa Paşa tarafından görevlendirilen askerin sayısı hakkında bir bilgi vermemektedir.

Elçilik heyetinin canlarına ve mallarına zarar gelmemesi için Mustafa Paşa Budin'den İstanbul'a uzanan yol üzerinde bulunan sancakbeylerine, voyvodalara, kadılara ve kadı vekillerine hitaben bir mektup yazdı. Budin beylerbeyinin mektubu elçilik heyetinin güvenliğinden sorumlu olan serdarın elinde bulunmakta idi ve yol boyunca karşılaşılan sancak beylerine ve diğer yetkililere bu mektup gösterilmekte idi.⁶² Mustafa Paşa'nın mührünü taşıyan mektup şu cümleyle başlamaktadır: “*Âmme-i Nasârâ'nun imperatoru ve Macar ve Nemçe kiralı Maksimilyanoş Kiral bir niçe def adur der-sa'âdete der-sa'âdete darâ'at-nâmeler gönderüb cizye virmeğe mültezim olub ve der-sa'âdete ilçî gönderüb istid'â-yı 'inâyet-i 'azîme ve isti'fâ-yı cerâ'im-i 'amîme eylemeğin 'avâtıf-ı 'aliyye-i şâhâne ve levâtıf-ı seniyye-i pâdişâhâne vücûd ve zuhûr buyurılıb istid'âları kabul ve müdde'âları minassa-i icâbete mevşûl olub ilçileri âsîtâne-i sa'âdete vusûl bulmağa yol virilmesi bâbında bu bendeye fermân-ı 'âlîşân vârid olmağın mezkûr kiralın ilçileri Budun'a gelüb ve mezkûr ilçilere kethudâmuz ve bir niçe çavuş ve serhad huddâmından kadr-i kifayetçe âdemler koşılıb der-sa'âdete irsâl olunmuşlardır.*” Mustafa Paşa, mektubunda Maximilian'ın hem Kutsal Roma Germen İmparatoru ve hem de Habsbrug kralı olduğunu belirtmektedir. Elçilerin İstanbul'a ulaşması için onlara “*yol virilmesi*” rica edilmektedir. Budin'e gelen elçilere İstanbul'a kadar nezâret etmek üzere kethüdasının, birçok çavuşun ve serhatte görev yapan askerlerden yeteri kadar kişinin görevlendirildiğini bildirmektedir.

60 Feridun Bey, *Age*, s.271.

61 Feridun Bey, *Age*, s.271.

62 Feridun Bey, *Age*, s.272.

Mustafa Paşa'nın mektubunun tam metnini veren Feridun Bey, elçilik heyetinin “*yıye içe kona göçe*” İstanbul'a vardığını belirtmektedir. *Nüzhet-i Esrâr*, Osmanlı sultanlarına ve devlet adamlarına ait birçok değerli mektubu ihtiva etmektedir. Metinde ayrıca Feridun Bey'in olayların tarihini verme hususundaki gayret ve titizliğine de şahit olmaktadır. Habsburg elçilik heyeti 13 Temmuz 1567 tarihinde İstanbul'a ulaştı.⁶³ *Nüzhet-i Esrâr*'ın daha sonraki kısımlarında Mustafa Paşa'ya dair pek bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Feridun Bey'in *Nüzhet-i Esrâr* adlı eseri temelde Sigetvar seferini konu edinmekle birlikte Sokollu ailesini ön plana çıkarma gayreti içindedir. Metnin asıl kahramanını şüphesiz Sokollu Mehmed Paşa'dır. 1 Ocak 1569 tarihinde tamamlanan eserde, ayrıca Mehmed Paşa'nın amcaoğlu olan Budin beylerbeyi Mustafa Paşa da önemli yer tutmaktadır. Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olan Feridun Ahmed Paşa'nın eserinde Habsburg İmparatoru II. Maximilian ile Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa arasındaki yazışmalardan zengin örnekler sunulmaktadır. Mustafa Paşa, hem bir büyük komutan hem de başarılı bir yönetici olarak takdim edilmektedir.

Feridun Bey'in Mustafa Paşa ile ilgili en orijinal tespiti ise, onun gelmiş geçmiş tüm Budin beylerbeylerinin en büyüğü olduğu şeklindeki tespitidir. O eserini tamamladığında Mustafa Paşa, beylerbeyliğinde üçüncü yılını yaşamaktaydı ve daha on yıl daha bu görevde kalacaktı. Gerçekten de Mustafa Paşa, Budin beylerbeyleri içinde en uzun süre görev yapan ve bunun yanında bu güzel şehre kazandırdığı eserlerle günümüze kadar anılan bir isimdir.

Nüzhet-i Esrâr yazarının Mustafa Paşa ile güçlü bir gelecek projeksiyonu çizmesinin temel nedeni, Sokollu Mehmed Paşa ile akrabalığı olabilir. Bununla birlikte, Feridun Bey eserinde yer yer eski efsanelere de yer veren bir yazardır. Tüm Sigervarnâme yazarları içerisinde Kanuni'nin türbe ziyaretlerine özel bir bahis açan yazar olarak sadece onu görmekteyiz. Ölümle hayatın kol kola gezdiği bir serhat şehri olan Budin'de Osmanlı'yı pâyidar kılma mücadelesi veren Mustafa Paşa'yı en iyi anlayanların başında belki de Sokollu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olan Feridun Bey gelmekteydi.

63 Feridun Bey, *Age*, s.272. Habsburg elçilerinin çabaları sonucunda Osmanlılar ile Habsburglar arasında 17 Şubat 1568 tarihinde Edirne'de bir antlaşma imzalanmıştı. Sekiz yıl geçerli olan bu antlaşma 1574 ve 1583 yıllarında uzatılmıştı. Sınırdaki küçük çaplı çatışmaların dışında her iki devlet arasında 1593 yılına kadar bir barış dönemi yaşanmıştı. Bu hususta bkz. Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II: II. Selim'den Sultan İbrahim'e (1566-1648)*, (Ankara: İSAM Yayınları, 2016), s.28; Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s.343-346.

Kaynakça:

- Ágoston, Gábor. "Defending and Administering The Frontier: The Case of Ottoman Hungary", *The Ottoman World*, ed. Christine Woodhead, Oxon: Routledge, 2012, pp.220-236.
- Altaylı, Yasemin. "Budın Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 19 (2006), s.33-51.
- Altaylı, Yasemin. "Macarca Mektuplarıyla Budın Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 49, 2 (2009), s.157-171.
- Arslantürk, H. Ahmet. "Nişancı Ferîdun Ahmed Paşa'nın Vakfiyesi ve Vakıfları", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, Sayı: 3 (Ocak 2012), s.91-108.
- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'dan Günümüze Türk-Macar İlişkileri, *Török-Magyar Kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól Napjainkig A Levéltári Dokumentumok Tükrében*, haz. Numan Yekeler, Ahmet Özkıncı, Abdullah Sivridağ, Yılmaz Karaca, Ali Coşkun, Vahdettin Atik, Ersin Kırca, Kemal Gurulkan, Simon Éva Szepesiné, Anikó Schmidt, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2016.
- Bayram, Fatih. "Nazlı Budin'in Üç Aşığı: Süleyman Han, Evliya Çelebi ve Halil İnalçık", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 525 (Temmuz 2017), s.55-58.
- Bilge, Sadık Müfit. *Osmanlı'nın Macaristanı*, İstanbul: Kitabevi, 2010.
- Emecen, Feridun M. İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları II: II. Selim'den Sultan İbrahim'e (1566-1648), Ankara: İSAM Yayınları, 2016.
- Emecen, Feridun M. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Erdoğan, Meryem Kaçan. "Budın Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşa'nın Macaristan'daki Hayratı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 35 (2016), s.67-116.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Feridun Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr der Ahbâr-ı Sefer-i Siğetvar, Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, haz. H. Ahmet Aslantürk, Günhan Börekçi, redaksiyon: Abdülkadir Özcan, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012.
- Gök, Taner. "On Altıncı Asırda Bir Şehir Övgüsü: Budin", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, yıl: 15, Sayı: 23 (2017), s.119-131.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 3-4 (Eylül 1950, Mart 1951), s.17-34.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "Türk İdaresinde Budin", *Atatürk Konferansları*, c.V, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975, s.163-178.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i 'Alviye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Káldy-Nagy, Gy. "Budın Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", *Bellekten*, c.LIV, Sayı: 210 (Ağustos 1990), s.649-663.
- Klaniczay, Gábor. "Sacred Sites in Medieval Buda", *Medieval Buda in Context*, ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas, Leiden: Brill, 2016, pp.229-254.

- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, c.4, haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Özcan, Abdülkadir. "Feridun Ahmed Bey (ö. 991/1583)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.12 (1995), s.396-397.
- Özgüven, Burcu. *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler* (İstanbul: Ege Yayınları, 2001), s.94.
- Pazan, İbrahim. "Nahifî'nin Cevâhirü'l-Menâkıb'ı (Gencîne-i Ahlâk)", *doktora tezi*, Marmara Üniversitesi, 2013.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, c.2, önsöz ve indeks: Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980.
- Rabb, Péter. "We are all servants here! Mimar Sinan – architect of the Ottoman Empire", *Periodica Polytechnica, Architecture*, 44 /1 (2013), pp.17-37.
- Radway, Robyn Dora. "Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593", *doktora tezi*, Princeton University, 2017.
- Raj, Ferenc. "A History of the Jews in Hungary during Ottoman Domination: 1526-1686", *doktora tezi*, Brandeis University, 2004.
- Rapp, Adrienn. "Building and Builder: Constructions under Sokollu Mustafa Pasha's reign in Medieval Buda", çev. Zoltán Töröcsik, *The Art of the Islamic World and the Artistic Relationships between Poland and Islamic Countries*, ed. Beata Biedrońska-Słota, Magdalena Ginter-Frolow, Jerzy Malinowski, Krakow: "Manggha" Museum of Japanese Art and Technology & Polish Institute of World Art Studies, 2011, pp.75-83.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595) I*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Somel, Selçuk Akşin. *Historical Dictionary of the Ottoman Empire, second edition*, Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2012.
- Szende, Katalin. "Integration through Language: The Multilingual Character of Late Medieval Hungarian Towns", *Segregation, Integration, Assimilation: Religious and Ethnic Groups in Medieval Towns of Central and Eastern Europe*, ed. Derek Keene, Balázs Nagy and Katalin Szende (Farnham: Ashgate, 2009), pp.205-233.
- Szende, Katalin. "Scapegoats or Competitors? The Expulsion of Jews from Hungarian Towns on the aftermath of the Battle of Mohács (1526)", *Expulsion and Diaspora Formation: Religious and Ethnic Identities in Flux from Antiquity to the Seventeenth Century*", ed. John Tolan, Turnhout: Brepols, 2015, pp.51-83.
- Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire, volume I: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648*, Oxford University Press, 2013.
- Yanık, Birgül. *Çağdaş Türk Ozanı Banş Manço*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Yılmaz, Mehmet Emin; Günel, Gökçe. "Sâhibü'l-Hayrât Makbûl (Sokollu) Mustafa Paşa", *OTAM*, 38 (Güz 2015), s.219-252.
- Yurdaydın Hüseyin G. , "Sigetvarnameler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.1, Sayı: 2-3 (1952), s.124-136.